

VOLNOČASOVÉ AKTIVITY V GALERIÍCH

Dytrtová Kateřina

Katedra výtvarné kultury PF UJEP, CZ

Anotace

Text se zabývá možnostmi volnočasových aktivit v galeriích pro žáky 1. stupně základních škol. Reflektovanou formou je galerijní animace, která může pracovat s obory přírodních i humanitních věd.

Článek se vyjadřuje k tématu konference: zájmové činnosti žáků a mimoškolních forem práce na 1. stupni základních škol.

Vizuální obory, které jsou základem předmětu výtvarná výchova, jsou již od své podstaty mnohoznačné a komplikované, jinak by nemohly unést složitou filosofickou zátěž své doby. Avšak činnostní charakter předmětu, jeho inovativnost a nemožnost stanovit „výsledky předem“ způsobují, že se animační programy v galeriích, které ve volnočasových aktivitách žáků jistě hrají nezastupitelnou roli, mohou stát velmi zajímavou tvořivou a imaginativní složkou aktivního trávení volného času jak pro žáky, tak pro jejich vychovatele popřípadě učitele.

Vizuální obory se staly díky médiím a jejich rozvoji velmi účinnou součástí běžného života. Avšak nedá se říci, že by žáci jak ve školách, tak při aktivním trávení volného času byli vedeni k tomu rozumět obrazovým sdělením, k odhalení reklamních strategií, k pochopení a rozpoznání pokleslé formy vizuálních oborů.

Ráda bych poukázala na setrvalý problém, totiž že existuje stále ne dost dobře naplněvané předsevzetí naplnit aktivní volný čas dětí strávený v galerii nebo muzeu aktuálním tématem, které dítě jistého věku opravdu zajímá a opravdu ho vnitřně řeší. Stává se, že při návštěvě kaligrafické sbírky děti napodobují kaligrafii, při návštěvě muzea s vykopávkami z doby bronzové děti hnetou z hlíny napodobeniny tehdejších šperků a do soudobých galerií proto raději vůbec se svými edukátory nezajdou, protože tam není „co pěkného napodobovat“. Ale myslím si, že tam visí aktuální témata, která by dobře školený edukátor měl umět otevřít tak, aby to bylo pro děti opravdu zábavné a přesto to nepostrádalo poznávací charakter.

Záměrně bylo tedy v úvodu textu naznačeno filosofické a mnohoznačné pozadí vizuálních oborů, které by měl student – budoucí vychovatel a učitel obsáhnout, ale zároveň z těchto informací velmi dobře vybrat ty, které mohou zaujmout a rozvinout žáky nižších ročníků. Často čelím otázce studentů připravujících se na vedení animačních aktivit žáků mladšího školního věku: Jak mám malým dětem vysvětlit soudobé umění? Je vůbec vhodné pro malé děti? Je složité, pochopit ho dělá problém i mně, natož jim! Které informace z vizuálních oborů vlastně mám vybrat pro výuku u tak nízkého věku svých žáků?

Praxe je totiž taková, že jsou tematicky vybírány často banality nebo napodobivé činnosti, ovšem měly by být vybírány spíše průzračně nastavené problémy, než stereotypy a čistě rukodělná zadání. V tom spočívá tvořivost učitele a vychovatele.

V dalším textu bych se tedy ráda zabývala odpovědí na výše položené otázky. Student – budoucí učitel má v hlavě, v očích a „v rukách“ jistou sumu informací o fungování vizuálních oborů. Za velmi tvořivou část jeho přípravy považuji schopnost z těchto informací „sumy“ vybrat a tento „výběr“ opatřit kontextem tvořivých činností. To, že se pouze výběr informací stává hlavní kostrou konceptu animace je důsledek tvořivého a aktivního myšlení a poznání studenta, který třídí, protože myslí a tím se sám učí.

Uvedeme si příklad přípravy animace pro 4. třídu základní školy. Ve stručnosti představíme formu animace. Jedná se o tak připravené odborné informace vyplývající z výstavního vybraného projektu, že pomocí tvořivých a zážitkových činností, které informace obsahují, dítě chápe a přijímá lépe vystavené dílo. Animace probíhají v autentickém prostředí galerií a učí tak děti od malého věku jednak tato místa navštěvovat, ale také si zvykat, že umění pouze nezkrášluje, ale také rozvíjí a učí poznání. Tomu slouží i animace. Aby rozvíjela i animujícího studenta, její součástí je tvorba studenta, který má za úkol pro animaci připravit objekt výtvarných kvalit. Smyslem takového objektu je podpořit nebo jinak nasměrovat tvorbu, nebo obrátit diskusi, nebo dokladovat nějaký problém, nebo umožnit haptický (jiný) zážitek, který originál neumožňuje, nebo vybudit zvukový efekt, který opět posune vnímání anebo kontext díla a rozvíjí vnímajícího.

Studenti – animátoři na počátku takové přípravy přicházejí s mnoha nápady, co by mohlo žáky mladšího věku zaujmout a zároveň osvětlit téma nebo princip tvorby animovaného autora. Nazvěme tento výběr z mnoha témat obsažených v animaci názvem: **MINIMÁLNÍ KONCEPT**. Znamená to co nejinteligentněji vybrané co nejužší uspořádání dat, v nichž je problém nezvulgarizovaný ještě obsažený a přitom žáky zaujme. Vzhledem k poznání studenta se jedná o jednu z nejpodstatnějších a nejvíce zajímavých fází. Výběr z mnoha informací a jeho „navěšení“ na vhodně vybrané tvořivé činnosti žáků je podstata přípravy tvořivého učitele. Pro vysvětlení uvedeme příklad z jiné oblasti.

Názorným příkladem pro pochopení „výběru“ je způsob, který používá matematika. Jedna plus jedna rovná se dvě a ne tři, je pro použití matematiky i pro velmi malé děti vhodný a přijatelný způsob, jak začít matematiku chápat a hlavně používat, přesto tato aktivita matematiku jako obor nezplošťuje a dokonce vede k pozdějším „integrálům“, které již jednoduché nejsou. Vtipné na tom je zejména to, že $1+1$ není vulgarizace matematiky. Je to v obou případech (sčítání a integrály) ta samá chytrá a čistá věda.

Vlastně tedy při výběru z mnoha informací a mnoha tvořivých činností nám jde o to **neminout „1+1“ vizuálních oborů, neminout podstatu vizuálních oborů** ani u tak malých dětí a nenahrazovat toto sice podobnými, ale obor vulgarizujícími činnostmi.

Neminout informace a zkušenost (žák si to musí v tvořivé činnosti zkusit), jak vlastně fungují zobrazovací symbolické systémy! Jak se to dělá, že obraz toto znamená, když to tam není napsané a často si to není ani podobné?! Zprostředkovat toto malým dětem není jednoduché, a právě proto to bývá nahrazeno napodobováním vzorů, zjednodušené skutečnosti a výrobními technologiemi.

Nyní již k avizovanému příkladu. Studenti připravují animaci na dílo bosenské autorky Šejly Kamerić (*1976, Galerie E.Filly v Ústí n.L 2008), která se ve své tvorbě zaměřuje na hledání ztracené národní a společenské identity a zároveň reflektuje dramatický rozpad komunistického režimu. Na výstavě její díla otevírají problematiku války a násilí. Studenti, kteří připravují animaci pro žáky 4. třídy, nastudují katalog, navštíví komentovanou prohlídku a vypracovávají pracovní listy, ve kterých děti před díly autorky sledují kulkami rozdrobenou zed' (velké foto, tapeta), nebo bazén (tatáž prezentace), v němž se bezstarostně koupou lidé, pod nimiž v údolí leží válkou naprosto zdevastované a rozstřílené město a za horizontem v ten samý okamžik začíná běsnit válka. (Název: „Zatímco začala válka, osvěžovali jsme se v bazénu).

Děti budou při animaci zkoumat haptické objekty, které jsou vnitřně různě destruované. Také budou stavět z polystyrenových barevných objektů „svá města“, která budou později postupně přebudována zásahy vybraných dětí...

Vysvětleme, co jsou haptické objekty. Haptické objekty jsou studentem vytvořené objekty taktilních a haptických kvalit, které jsou buď uschovány v bednách, kam není vidět, nebo se „čtou“ při zavázaných očích. Je zde do taktilního zážitku „přepsaná“ nějaká vizuální informace. Vtip je v tom, že nic „vizuálního“ nelze beze zbytku a jednoznačně přepsat do

„taktilního“ nebo „zvukového“. Smyslová pole se nekryjí. Z toho vzniká plodná mnohoznačnost, která metaforicky a nepopisně vede vnímatele k poznání. Nepopisnost a metafora je právě to, co často při výtvarných galerijních aktivitách u malých dětí postrádáme. Je těžké ji do výtvarné činnosti zařadit. Nepřesnost přenosu smyslových polí to zaručeně „zařídí“.

Zkoumání objektů a originálů by mělo být připraveno tak, aby děti *potřebovaly* dohledat informace v dílech vystavující autorky. Aby pro (dobře nastavenou) vlastní tvorbu nebo zážitek *potřebovaly* prohlížet a zkoumat originály. Aby věděly, proč činnost dělají. Aby jim originály „k něčemu byly“.

Takže centrem animace není předat informace o autorce, která zpracovává téma války a násilí. Tématem je soubor tvořivých aktivit, her, v jejichž herních principech budou prosvítat témata výstavy a děti budou plnit takové úkoly, aby při tom musely originály prohlížet a přemýšlet, co se to na obrazech vlastně děje, proč se takto jmenují apod. Vlastně největší edukační tvořivý výkon je umět „překlopit“ sumu intelektuálních informací do herního a tvořivého plánu, který ale není plytký a zajímavá témata si „udržel“. Animátoři tedy pod každý ze zkoumaných originálů postavili očíslované bedny a v každé se nacházela jiná taktilní „situace“. Jedna bedna „říkala“ opak obrazových informací, druhá „dopovídávala“ cosi z viděného originálu. Uveďme konkrétní příklady. Pod tapetou rozstřílené zdi kulkami a divnými barevnými skvrnami stály bedny, které nabízely otvorem prostrčené ruce 1. polonafouknutý měkký balonek; 2. lamely zásobníku, do kterého se ukládají CD nosiče (haptická zkušenost - drážky) a na dně byly poházené malé šutříky; 3. krabice byla zevnitř vylepena izolačním igelitem s dutinkami vzduchu. Otázka zní, co „se má“ k viděnému a co ne a proč. Jiné objekty vydávaly zvuky (brčka vytrčená do prostoru bedny, skleněné kuličky padající spirálovitou dráhou a cinkající o skleněné dno apod.)

Ale co vzhledem k tvořivému přístupu edukátora zatím nebylo vůbec navrženo, je „zaktuálnění“ tématu války pro děti žijící v mírové společnosti. Dovídat se o „cizí“ válce je určitě nutné, ale princip soudobého umění je mnohem výukově a eticky zajímavější. Nalézt počáteční syndromy válečných konfliktů v mírové společnosti a hlavně umět je nalézt v „mém individuálním životním způsobu“. Žiji tak, že „nepřivolávám válku“? Jak válka začíná? Co se děje ve společnosti, když začíná hrozit konflikt? Jak žijí moji rodiče a já? Pomáháme „dobru“ nebo necháváme „klíčit zlo“? Jak se „válka“ pozná?

Téma války se musí překlopit nejen do činností, které vzápětí přeorganizují práci s originálem, ale i do „osobních vzorců“ animovaných. Aby museli vznést angažovanou otázku: „A já“? Jde nám přeci o aktuálních žákovské postoje a názory. Věta „co si myslíš o...(válce)?“ to rozhodně nespraví. Nikdo neodpoví, že ji chce a „má rád“. Diskuse ulpí na formálním přitakání.

Ale aktuální diskuse je zaručena, když se tazatel **dotkne životního způsobu žáků**. Čím jsou děti menší, tím je tato metoda méně účinná. Nejúčinnější je metoda „prověření aktuálního životního způsobu“ vzhledem k tématu (jakékoliv kvalitní výstavy) ve věku od sedmé třídy výš. Její úspěch kulminuje na gymnáziích v nejvyšších ročnících, protože tou dobou student tato témata sám také aktuálně řeší. (Kdo jsem? Není problematický styl rodičů? Společnosti?) Odměnou bývá velmi kontroverzní a rušná výměna názorů, protože málokdo žije tak bezchybně, aby mohl s čistým svědomím své denní stereotypy a rozhodování veřejně ventilovat vzhledem k nějakému podstatnému problému bez uzardění.

Ale vraťme se k věku žáků 4. třídy. Ti jsou na takovou diskusi ještě malí, ale mohou se dovědět v rámci témat válka a násilí, že předsudky vůči menšinovým částem obyvatelstva také „zahušťují“ nespravedlnost a zlo, že pohrdání nemohoucností, stářím a neochota vidět cizí tělesné limity je také začátek křivých cest, které končí ve zlu a násilí.

Takže pro studenty připravující animaci je nakonec nejlehčí nastudovat problematiku vystavených děl a autora. To totiž bývá již hotový a u kvalitního autora ne špatný názor a

postoj. Těžší je nalézt tvořivé činnosti a přehodnotit nalezený koncept. Ale vůbec nejtěžší je „trefit se“ do aktuálního „žitého vzorce“ žáků, aby došlo „k přenosu“.

Přenosem myslím **poměření tématu výstavy s vlastním hodnotovým a hlavně opravdu praktikovaným systémem hodnot a postojů**. (Animátora nevyjímaje!)

Literatura:

Bertrand, Y. Soudobé teorie vzdělávání. Praha: Portál, 1998

Gardner, H. Dimenze myšlení. Teorie rozmanitých inteligencí. Praha: Portál, 1999

Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 2002

Slavík, J.: Umění zážitku, zážitek umění 1., 2.. Praha: UK 2001

Dytrtová, K.: (1) *Umění a kultura – oblast RVP*, Skriptum 2006, UJEP Ústí n.L.

Dytrtová, K.: (2) *Čas, prostor, hudba a výtvarné umění*. Acta universitatis UJEP, Ústí n.L. 2006

Kateřina Dytrtová, PhD., (katerina.dytrtova@ujep.cz) absolvovala Pedagogickou fakultu UJEP v Ústí n.L. (obor Čj – HV, 1987), obor VV na Pedagogické fakultě UK v Praze (1994). Doktorská studia (Katedra hudební výchovy a Katedra výtvarné výchovy UJEP, 2005) byla zaměřena na komparaci vizuálních a hudebních oborů. Od roku 1997 pracuje na Katedře výtvarné kultury PF UJEP, zaměřuje se na otázky zprostředkování umění, na komparaci výtvarných a hudebních oborů. Hlavní publikace: *Čas, prostor, hudba a výtvarné umění*. Acta Universitatis UJEP Ústí nad Labem, 2006)